

CAMUS VE TİYATRO

Ali ÖZÇELEBİ*

ÖZET

Zamanla sınırlı bu konuşmada, Camus'nün dört oyununun önemi, güncelliği, ülkemizdeki çevirileri ve sahnelenmeleri anımsatıldıktan sonra, oyuncu-insan Camus, Sanatçı-Camus ve düşünür-Camus için tiyatronun ne olduğu, ne olması gerektiği konuları üstünde duruluyor.

Tiyatroyla ilişkisi Molière'inkine benzeyen Camus, yazar ve düşünür olmadan önce oyuncu olarak girmiştir tiyatro evrenine. Onun için tiyatro dünyanın küçültülmüş bir modelidir. Dostluk, arkadaşlık, sevgi, iyimserlik kısaca yaşamın tüm görünüşleri bulunabilir, yaşanabilir. Ayrıca tiyatro bir okuldur; yaşamın öğrenildiği bir üniversitedir.

Yazar Camus için tiyatro, öteki türlerden çok daha elverişli, çarpıcı, etkile-yici, doğal bir anlatım aracıdır. İnsana ulaşılan en kestirme yoldur.

Düşünür Camus, roman ve denemelerinde anlattığı düşüncesini, saçmayı ve başkaldırmayı oyunlarında daha somut, gözle görülür biçimde sergileyebilir. Ayrıca, kişileri sahnede yaptıkları ve söyledikleriyle çağdaş insana davranış örnekleri sunarlar. Seçmek seyircinin işidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Camus'nun oyunlarından, oyun kişilerinden bugün de öğreneceğimiz çok şey var.

RESUME

Ce texte reproduit le discours fait dans la réunion organisée pour le 25^e anniversaire de la mort d'Albert Camus par Türkiye Felsefe Kurumu et Türkiye Sanat Kurumu, à Ankara, le 28 décembre 1985. Donc dans la durée limitée accordée à chacun des participants, on y évoque d'abord l'aventure de l'oeuvre théâtrale de Camus en Turquie, et on insiste sur la leçon contenue dans cette oeuvre qui garde toujours son actualité et son universalité. Ensuite on essaie de résumer ce que ce'était le théâtre pour Camus-acteur, Camus-homme de lettres et Camus-penseur.

Camus, jeune homme vivant en Algérie, dont l'aventure ou la relation avec le théâtre nous rappelle celles de Molière, était passionné du genre dramatique. Un excellent joueur, il y trouvait la camaraderie, l'amitié, la solidarité, la lutte, l'optimisme, etc. Le théâtre était pour lui "un des lieux du monde où (il est) heureux", ou l'on partage "avec (ses) collaborateurs (...) les ennuis et les joies d'une action commune", c'est-à-dire "la camaraderie..."

* Uludağ Üniv. Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Camus-écrivain dit qu'il a écrit pour le théâtre car "(il y montait) des pièces et y jouait comme acteur." Il voulait y créer des personnages, de "l'émotion et surtout le tragique. D'autre part, le théâtre est le genre le plus naturel pour exprimer des idées. L'essai explique, le roman décrit ou impose un mythe; quant au théâtre, il est l'action elle-même, le conflit vécu... Donc le moyen le plus direct, le plus efficace pour s'exprimer.

Pour Camus-philosophe, la scène est un lieu où il pourrait exposer d'une manière plus concrète ses idées sur l'absurde et sur la révolte. Ses personnages nous offrent donc des exemples où des notions telles que l'action, la révolte, la liberté, la responsabilité, l'amour, etc. sont exposées à la critique des spectateurs.

De ce point de vue, le théâtre camusien devient un excellent "cours du soir" comme disait Jean Giraudoux.

Sayın Sanatseverler**,

Jean Giraudoux 1931'de tiyatro üstüne yaptığı bir konuşmada, tiyatronun, "bir ulusun ahlaksal ve sanatsal eğitimi için biçilmiş kaftan olduğu" nu söylüyor ve ekliyordu: "Tiyatro yetişkinler ve yaşlılar için tek gece okuludur; en sıradanından en okumuşuna varıncaya dek seyircinin (yeryüzündeki) en büyük çatışmalarından haberdar edilebileceği tek araçtır. Uyuyan ve düş kuran uluslar vardır; düş kurmayanlar içinse tiyatro gerek..."

Camus'nün özellikle *Sıkı Yönetim*'ini ve *Doğrular*'ını ne zaman okusam ya da derslerimde işlesem Giraudoux'nun bu sözlerini anımsarım. Biraz romantik bir varsayım, bir düş olsa da, ülkemizde Camus, Sartre, Giraudoux gibi yazarların oyunları olabildiğince geniş seyirci kitlelerine götürülebilseydi, birkaç yıl öncesine dek yaşadığımız, yaşamakta olduğumuz, çoğu zaman elimiz kolumuz bağlı, kendi kabuğumuza çekilip "bana değmeyen yılan bin yıl yaşasın" diyerek seyirci kaldığımız olayları yaşamayabilirdik ya da daha az zararlı geçiştirebilirdik... diye düşünürüm. Alınacak ne çok ders bulabilirdik Camus'nün oyunlarında! Sorumluluğun, özgürlüğün, olumlu başkaldırmanın, yaşamın, ölümün, şiddetin, terörün ne olduğunu, ne olmadığını, sonsuz erkin de bir sınır tanınması gerektiğini ve daha birçok erdemi Diego'dan, Kaliyev'den, Caligula'dan öğrenebilirdik. Oysa bildiğimiz kadarıyla en güzel, en anlamlı iki oyunu, *Sıkı Yönetim* ve *Doğrular*, çevrilmelerine karşın sahnelenmedi ülkemizde¹. Geçtiğimiz tiyatro sezonunda İstanbul'da *Caligula* sahneye konuldu. Sevindim, ama "neden Caligula?" diye sormaktan da kendimi alamadım. Yine de Camus'nün ülkemizde en çok çevrilen, en çok okunan ve sözü edilen yazarlardan biri olduğunu bilmek, birgün bu iki oyununu da sahnelerimizde izlemek umudu avutuyor beni. Ayrıca bu soğuk ve çamurlu tatil gününde sizleri bu salonda böylesine kalabalık görmek de çok sevindirici.

** Bu yazı, Türkiye Felsefe Kurumu ile Türkiye Sanat Kurumu nun Camus'nün ölümünün 25. yıldönümü nedeniyle 28.XII.1985 tarihinde Ankara'da ortaklaşa düzenledikleri, *Albert Camus, Sanatı ve Felsefesi* konulu açık oturumda yapılan konuşmanın metnidir.

1 Bu konuşmayı yaptıktan sonra *Doğrular*'ın altmışlı yıllarda bir kez sahnelendiğini öğrendim. Dinleyicilerin çoğunun yaşları yirmi dolaylarında gençler olduğunu düşünürsek, söylediklerimin geçerli kaldığı anlaşılır.

Konuları konuşmacı arkadaşlarla paylaştık. Bana *Camus ve Tiyatro* düştü. Önce sevindim, sonra ürkütüm: Söylenecek onca şey vardı, konuşma süresi o denli sınırlıydı ki epeyce zorlandım bu konuşmayı hazırlamak için.

Az çok okumuş olanlar bilirler: çağımızın en büyük düşün ve sanat adamlarından biri olan Camus'nün yapıtında, kabaca söylersek saçmanın (ya da Tahsin Yücel'in sözcüğü ile Uyumsuz'un) bilincine varma ve olumlu başkaldırı ile uyumsuzu, saçmayı aşma, onurlu yaşam teması işlenir. Öteki konuşmacı arkadaşlarım bundan söz ettiler, edecekler. Belki zaman kalırsa ben de oyun kişilerinden, yalnız seyrederken değil, okurken bile dokunsanız sınırsızca tutabileceğinizi sandığımız insanlar aracılığıyla seyirciye iletmek istediği değerlerden söz edeceğim.

Önce tiyatro anlayışına, tiyatronun insan Camus, sanatçı Camus ve düşünür Camus için ne olduğuna kısa kısa değinmek istiyorum. Camus'nün tiyatroyla ilişkisi Molière'inkine benzer. Cezayir'de *İş Tiyatrosu* adı altında ilk amatör topluluğu kurduğunda 21 yaşındadır. Tutkundur tiyatroya. Neden tiyatro yaptığını soran bir gazeteciye, "çünkü, der, tiyatro sahnesi yeryüzünde mutlu olduğum birkaç yerden biri. Ancak bir tiyatro sahnesinde kendim oluyorum, eşdeyişle öyle olduğumu ya da olmadığımı düşünmeden doğal oluyorum. Orada, birlikte çalıştığım insanlarla ortak bir eylemin sıkıntılarını, sevinçlerini paylaşıyorum. Sanırım buna ARKADAŞLIK diyorlar. Arkadaşlıksa yaşamımın en büyük sevinçlerinden biri. (...)" Camus için tiyatro, arkadaşlık ortamının ötesinde, kardeşliğin, bir amaç için ortaklaşmanın sıcaklığının, insancıl olmanın yeridir. Yaşamda olup bitenleri öğrenme, yararlı deneyimler edinme aracıdır. "İnsan olmanın istendiği, gerektiği ve bulunduğu" yerdur. Camus orada, olmasını dilediği dünyanın, *sevgi, iyimserlik, dostluk, dayanışma, kardeşlik, savaşım* gibi birçok değerın yer aldığı dünyanın küçük bir modelini yaratmayı dener. Sonra da tüm dünya böyle bir yer olsun ister. Ayrıca onun için tiyatro bir üniversitedir. "Gerçekten de, diyor bir söyleşide, ahlaktan yana bildiğim pek az şeyi futbol sahalarında ve tiyatro sahnelerinde öğrendim. Bu yerler benim gerçek üniversitelerim oldular."

Yaşam öyküsünü iyi bilmeyenler Camus'ü önce romancı-düşünür sonra oyun yazarı olarak tanırlar. Oysa oyun yazarı, yönetici, sahneye koyucu, çevirmen, uyarlamacı, kuramcı olmadan önce oyuncudur Camus. Oyun gecesi tiyatroya gelemeyen, gücü tükenen ya da hastalanan bir oyuncunun hemen yerini alabilecek bir sanatçı olmanın ötesinde iyi bir oyuncudur. *Karamazov Kardeşler* uyarlamasında, İvan rolünü oynayacak ve 1944'te Sartre'a *Gizli Oturum*'daki Garcin rolünü kendisine vermeyi düşündürtecek denli iyi bir oyuncudur. Kimilerine göre, günlük yaşamında da bir komedyendir. Tiyatrodan uzak kaldığı zamanlarda da oyun oynamayı sürdürüyordu. Gallimard Yayınevi'nde birlikte çalıştığı arkadaşları, onları küçük bir komiklikle neşelendirmediği okuma seansı olmadığını söylerler. Başka dostları, bir sahneyi mimiklerle canlandırmayı, bir metni okumayı, kısaca oynamayı ne denli sevdiğini, oyun oynamanın onun için varolmanın temel biçimlerinden biri olduğunu vurgularlar. Evrenin bir sahne, yaşamın bir oyun, insanlarınsa birer oyuncu olduklarını düşündüğünü de söyleyebiliriz. Oynamak zorundayız: yazgı kimimizi Jan, kimimizi Caligula, kimimizi Diego, Victoria, Kaliyev ya da Dora yapar. Ne olursak olalım, kim olursak olalım iyi, içten, özgür olmak ve oynamak, ödün vermeden, gücümüzün yettiğince insan olarak, insan kalarak oynamak gerek.

Sanatçı-yazar Camus için tiyatro neydi? Şimdi kısaca buna değinelim. Camus, "yaşamınızda tiyatroyla edebiyatı nasıl bağdaştırıyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtlıyor: "Zorunluluk olduğu ya da zevk aldığım için birçok meslek denedim ben; yazar kalabildiğime göre, bu mesleklerin tümünü edebiyatla bağdaştırmayı başardığıma inanmak gerekir. Bana öyle geliyor ki, yalnızca yazar olmak zorunda kaldığım anda yazmayı bırakırdım. Tiyatro konusuna gelince, bağdaştırma otomatik oldu, çünkü benim için tiyatro sanatların en yücesi ve her durumda en evrenselidir". Ve ekliyor: "Tiyatro için yazdım, çünkü sahneye oyunlar koyuyor, bunlarda oynuyordum; kişiler yaratmak, heyecan ve en önemlisi Trajik'i yaratmak istiyorum."

Tanıdığı ve çok sevdiği bir sahneye koyucunun (tek ustam dediği Copeau'dur bu kişi) yazarlarına ve oyuncularına şu öğüdü verdiğini söylüyor: "Salonda bulunan tek bir aptal seyirci için de olsa yazın ve oynayın!" O da tiyatro yazarlığı konusunda benzer şeyler söyler: "Bir yazar, konusuna tutkuyla bağlı kalarak, herkese yalnızlıkla, basit bir dille seslenebildiği andan itibaren, gerçek sanat geleceğine hizmet ediyor, salondaki tüm ruhları aynı coşkuda, aynı gülmede birleştiriyor demektir." Böyle bir amaca bağlanan Camus için tiyatro, anlatım biçimlerinin en doğalıdır. "Deneme türü açıklar; roman betimler ya da bir söyleni empoze eder; tiyatro ise eylemdir; davranışta, devinimde yaşanan çatışmadır. Tüm kitle edebiyatlarına özgü sanatsal değer bilincine varmak, sanatın bazen fildişi kulesinden çıkabileceğini göstermek" tiyatro ile olanaklıdır. Tiyatro duyarlı seyircilere dersler verebilen, elle tutulur, gözle görülür bir sanattır. Devinimlerin, sesin ve ışıkların olağanüstü uyumudur. Hem kaba saba, hem kıvrak ve ince bir sanattır. Aynı yanılmaya, karşılıklı ve söylenmeden anlaşılabilir bir onaylama getiren oyuncuyla —onu yaratan yazarla—, seyircinin suç ortaklığı nedeniyle, sanatların uzlaşmacısıdır. Tiyatro böylece, bir yandan insan yazgısının çevresinde dönüp durduğu aşk, istek, tutku, din, vb. yalnız ama güçlü büyük duygulara hizmet ederken, öte yandan sanatçı için doğal, sanatçının doğasında olan yapma, çatma, kurma gereksinimini doyurur. Bu karşılıklı doğurur tiyatroyu ve onu yaşama hizmet etmeğe, insana ulaşmaya, dokunmaya elverişli kılar.

Düşünür Camus'ye ve konuları güncelliğini koruyan, çağımızın gidişine bakılırsa, hep evrensel kalmayı sürdürecektir iki oyununa geçmeden önce, sanatçı-yazar Camus'nün bir başka çarpıcı özelliğine kısaca değinmek istiyorum: Yazarın, sanatçının bağımsızlığına.

Fransa'da Kurtuluş'un hemen ertesinde, Sartre, bildiğimiz ünlü savını, edebiyatta bağımlılık, yazarın bağlanması savını ortaya atar. Kaba saba ama daha açık bir deyişle, "yazar inandığı, benimsediği bir düşünceye, öğretiye, siyasal akıma, davaya ya da partiye, her neyse, bağlanmalı ve hep onu savunmalı, korumalı, kollamalı" savını ortaya atar. O günlerin kamuoyu Sartre'la Camus'nün bu görüşte birleştiklerini düşünür. Oysa bu doğru değildir. Camus, hiç bir zaman şu harekete ya da bu siyasal davaya zarar verecekler diye bazı gerçeklerin söylenmemesi, yazılmaması düşüncesini kabul etmedi. Her yapıtı tarihsel "konumu" içinde değerlendirmedi. Yazmamayı ya da yayımlamamayı kısaca sınımayı kabul etmedi. "Kabul edilemez olduğunu söyleyerek acıya bir anlam kazandırmak için olmayacaksa yaratmak niye?... Eğer sanatçı gerçeği yadsıyamıyorsa, görmezlikten gelemiyorsa, bunun nedeni, ona daha yüce bir doğrulama, açıklama getirmekle yükümlü olma-

sıdır. Eğer gerçeği bilmemeğe karar verirsek onu nasıl doğrular, irdeleriz? Ona boyun eğmeye razı olursak nasıl değiştirebiliriz?" "Bana oyle geliyor ki, yazar çağının dramlarını bilmezlikten gelmemelidir. Bildiği ve elinden birşeyler gelebildiği her de-fasında tavrı almak durumundadır."

Camus'ye göre "sanatçının amacı, bir yaşamın amacı, her insanda ve dünyada varolan özgürlüğün ve sorumluluğun toplamını çoğaltmaktan başka birşey olamaz. (...) İnsanların boyun eğmesini, herhangi bir kurala kr krne inanmalarını iste-yen yapıtlar vardır. Yine insanı, onda varolan en kötü şey, teröre ve kine kle et-mek isteyen yapıtlar vardır. Bu yapıtlar değersizdir bana göre."

Camus'nün dşncesinde sanatçının konumu, işlevi üstüne alıntıları oğalt-mak istemiyorum. Sabrınızı taşırmadan, kalan birkaç dakikayı yazdığı oyunlara ayırmak istiyorum. Daha az zgn olmayan uyarlamalarını bir yana bırakırsak Camus topu topu dört oyun yazdı: *Yanlışlık*, *Caligula*, *Sıkı Yönetim* ve *Doğrular*.

Yabancı romanı ve *Sisyph Söyleni*'yle aynı bağlamda değerlendirilebilecek ilk ikisinde, saçma duygusundan, tanımından, yaşamın anlamsızlığından, bunun algılanma biçimlerinden, geliştirilebilecek tepkilerden kısaca uyumsuz insan'dan söz eder. *Yanlışlık*'ta Jan, *Caligula*'da imparator Caligula, Meursault gibi olumsuz tipler-dir. Bilindiği gibi *Yabancı*'da Meursault, saçmanın bilincine varılmadan önceki insa-nı örnekler. evresinde olup bitenlere, topluma, öteki insanlara ilişsiz, garip bir adamdır Meursault. şunu ya da bunu yapmak, bir şeyi yapmak ya da yapmamak, hatta yaşamak ya da ölmek arasında bir ayırım yok gibidir onun için. lm bir ba-kıma intihardır. Tek olumlu yanı, tüm biçimleri altında yalan söylemeyi yadsımasıdır.

Bu dşuncelerin bir bakıma tiyatroda yinelenmesi olan *Yanlışlık*, insanlık du-rumunun çok karamsar bir tablosunu çizer. Oyunun başkişi Jan, gerçek kimliğini gizleyerek, bir mişteri gibi konakladığı handa hanın sahibesi, annesi ve kızkardeşi tarafından parası için ldrlr. Oysa onlara yardım etmeğe, onları alıp denize, g-neşe, mutluluğa götürmeye gelmiştir. Kimliğini gizlemese, "İşte geldim, adım Jan..." dese, herşey başka türlü olacaktır. Camus, "bu adaletsiz ya da vurdum duy-maz dünyada, insan yalnlıkla, içtenlikle, doğru sözle kendini ve başkalarını kurtarabilir..." demeye getirir.

Roma imparatoru Caligula, kızkardeşi ve sevgilisi Drusilla'nın ölümünden son-ra, dünyanın o haliyle doyurucu olmadığını anlar. "İnsanlar ölüyorlar ve mutlu değiller!" "İşte yalın ve apaçık gerçek..." der. Kendisi bu gerçeği kabul etmek istemez. Başkaldırır. Sonsuz erkini kötüye kullanır; cinayetler işler, usa gelmeyecek kötülükler yapar; tüm trel ve toplumsal değerleri çiğner; herşeyi, dostluğu, sevgiyi, dayanışmayı, iyiyi ve kötüyü yadsır. Ama bunun da yanlış olduğunu anlar. "Tutulması gereken yolu tutmadım, hiçbir yere varamadım. zgrlğm iyi bir özgürlük değildi." Sonuç, "insan kendi kendini ortadan kaldırmadan herşeyi ortadan kaldıramaz." Caligula'nunki de bir tür intihardır (Camus, hiçbir zaman bir seçenek olarak önermez intiharı). Tek olumlu yorumu oyun kişilerinden Cherea dile getirir: "Caligula insanı dşnmeye zorluyor. Dşndrdğ şey ise *güvensizlik*."

Bu kısa konuşmamda üzerinde durmak istediğim bu iki oyun ve olumsuz kişi-leri değil. Konuşmama başlarken de vurguladığım gibi, konuları, ele aldıkları sorun-lar bugünlerde de güncelliğini koruyan, bu gidişle koruyacağa da benzeyen öteki iki oyun ve başkişileri, yani *Sıkı Yönetim* ve *Doğrular*.

Çoğu eleştirmen *Sıkı Yönetim*'le *Veba* romanı arasında benzerlikler bulur. Camus kabul etmez bunu: "*Sıkı Yönetim* hiçbir biçimde *Veba*'nın uyarlaması değildir. Kuşkusuz kişilerimin birine simgesel biçimde *Veba* adını verdim ama aslında bu oyunda bir diktatör söz konusudur." der. *Veba*'nın simgelediği ister savaş, ister düşman işgali, ister dikta ya da faşizm olsun tümü aynı kapıya çıkar. Tümü insan özgürlüğünü sınırlamayı, yoketmeği amaçlar. *Sıkı Yönetim*'de de *Veba*, acımasız biçimde çullanır Cadix kentinin üstüne. Sartre'ın *Sinekler*'ini anımsatır bu kurgu. *Veba* ve sekreteri tüm biçimleri altında zorbalığı, bireyin ezilmesini, alçaltılmasını simgelerler. Uyguladıkları baskı, saçma ve tiranca yasalar, kurullarla kentte yaşayan insanların tüm varolma nedenlerini yokederler. *Veba*'ya yakalanmak, damgalanmak (üçüncü kez damgalanan oracıkta düşüp ölür) korkusuyla herkes sus pus olur; her söylenene boyun eğer. Din kurumları ve askerler *Veba*'nın safında yerlerini alırlar. Oysa, "kurtulmak için *Veba*'ya karşı dikilmek gücünü, ona karşı özgür bilinç olduğunu göstermek" yeterlidir. Genç Diego, Sartre'ın *Sinekler*'indeki Oreste gibi karşı çıkar olanlara ve ilk tokatı atar *Veba*'nın Sekreter'ine. Zorbalık hemen yılar ve kente özgürlük, yaşama sevinci, varolmanın tadı geri gelir. *Veba* ya da ölüm şöyle der: "Düzenin gıcırdaması için, bir adamın korkusunu yenmesi ve başkaldırması her zaman yeterli olmuştur... Bazen düzen sonunda gerçekten tıkanır..." Diego'nun direnmesiyle *Veba* tasını tarağını toplar gider Cadix'ten. Camus'ye göre *Sıkı Yönetim* oyunu, "tiranlar ve köleler çağında, yaşayan tek din gibi görünen özgürlük temasında odaklanır."

Başkaldırılmış bilinç hemen kendini en iyi kanıtlayacak eylemi arar. Eğer bu eylemin etkili olması isteniyorsa eylemi yapan kişinin kendisini sınırlaması gerekir; eylemdeki şiddet daima kişisel sorumluluğa sıkı sıkıya bağlıdır. *Doğrular* adlı oyun, başkaldırının sınırlarını belirlemeye çalışır. Piyesin konusu yakın tarihten alınmıştır: 1905'te Moskova'da bir grup terörist, çarın amcası Moskova Valisi grandük Serge'e bir suikast hazırlamışlardır. Adalet tutkusu yüzünden terörist olmuş şair ruhlu bir aydın olan Kaliyev, grandükün arabasına bir bomba atacaktır. Ancak görevi ilk denemede yerine getiremez, çünkü arabada dükün karısı ve yeğenleri vardır. Kısa bir kararsızlıktan sonra bombayı atmaz ve arkadaşlarının yanına döner. Bağnaz bir devrimci olan Stepan, atması gerektiğini söyleyerek suçlar Kaliyev'i: "Amaçlarına ulaşamazlarsa daha yıllar boyunca ölecek milyonlarca Rus çocuğunun yanında grandükün iyi yeğeninin sözü mü olur? Çocukları unutmaya karar verdiğimiz an, işte o gün dünyanın efendileri olacağız ve devrim başarıya ulaşacak..." Kaliyev ise, yarımın adaletini kurmak bahanesiyle bugünü adaletsiz olmayı kabul etmez. "Ben, der, bugün yaşayanlar için dövüşüyorum ve ölmeye razı oluyorum. Kurabilceğimizden emin olmadığım uzak bir mutlu ülke için kardeşlerimi tokatlamayacağım..." Onun için "adil dava, amacı gibi araçları da adil olan davadır."

Kaliyev iki gün sonra, grandükün yalnız olduğu bir sırada arabaya bombayı atar ve onu öldürür. Kaçmayı denemez, tutuklanır. Yargılanır ve ölüm cezasına çarptırılır. İnsanın edimlerinin sorumluluğunu tümüyle üstlenmesi gerektiğine inanır. Edimin değer ve anlam kazanması için bedelinin ödenmesi gerekir. Bu nedenle bağışlanmayı, inandığı şeylerden ödün vermeyi yadsır. Kısaca Camus'ye göre adil başkaldırı, adaleti sağlamak için bazen öldürmeyi kabullenir ama daha sonra işlediği cinayetin suçundan ya da günahından arınmak için ölmeği de kabullenmelidir

öldüren kişi.

Terörizm son yıllarda dünyanın dört bucağında tırmanıyor; okuyor, görüyor dinliyoruz. Kadın, çocuk, sivil, suçlu suçsuz dinlemiyor günümüzün teröristleri. Bir büyük mağazanın çocuk oyuncakları, giysileri satılan bölümüne yakın bir yere bomba yerleştiriyor; sonra bir gazeteye telefon edip eylemin sorumlusu olduklarını söyleyerek, sorumluluğu sözümona üstleniyorlar. Bu yüzden konuşmama başlarken Camus'nun oyunlarından öğreneceğimiz çok şey var dedim.

Konuşmamı bitirirken, Camus'nün, burda bugün yaptığımız gibi birkaç saatlik bir oturumda tanınacak, anlaşılacak yazarlardan olmadığını vurgulamak isterim. Ben kendi payıma, konuşmam, dinleyenlere buradan ayrıldıktan sonra Camus'nün yapıtlarını okuma, tartışma isteği uyandırdıysa kendimi mutlu sayarım.

Ayrıca, bu oturumu hazırlayan Türkiye Felsefe Kurumu'na ve Sanat Kurumu'na teşekkürü borç bilirim.